

УДК 37.015:796.011.3-053.5
DOI: 10.24144/2524-0609.2021.48.44-47

Бондарчук Наталія Яківна

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент
кафедра фізичного виховання
ДЗВО «Ужгородський національний університет», м.Ужгород, Україна
nataliia.bondarchuk@uzhnu.edu.ua
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-0933-9356>

Чернов Віктор Дмитрович

кандидат біологічних наук, доцент
кафедра фізичної реабілітації
ДЗВО «Ужгородський національний університет», м.Ужгород, Україна
victor.chernov@uzhnu.edu.ua

Тимочко Олександр Іванович

старший викладач
кафедра фізичного виховання
ДЗВО «Ужгородський національний університет», м.Ужгород, Україна
oleksandr.tymochko@uzhnu.edu.ua

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ І ПРОВЕДЕННЯ РОЛЬОВИХ РУХЛИВИХ ІГОР НА ЗАНЯТТЯХ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Анотація. Актуальність розробки методичних аспектів організації і проведення рольових рухливих ігор з молодшими школярами пов'язана з дефіцитом відповідних знань, навичок і досвіду в багатьох вчителів фізичної культури на фоні необхідності пошуку нових засобів розвитку творчих здібностей кожної дитини, розкриття неповторних рис її особистості. Дослідження проведене з метою розробити методично обґрунтований алгоритм побудови процесу організації і проведення рольових рухливих ігор на заняттях з фізичної культури в початковій школі. Під час дослідження використані такі методи: аналіз літератури, спостереження, педагогічне моделювання. У статті доведено, що рольова рухлива гра на заняттях з фізичної культури є важливим засобом виховання й розвитку особистості молодших школярів. Розроблений покроковий алгоритм дій учителя при організації та проведенні рольової рухливої гри включає, зокрема, розробку її змісту, правил і рухових дій, визначення місця гри у структурі фізкультурного заняття, попередній аналіз гри, вибір навчальних і тренувальних методів, розподіл дітей на команди та за ігровими ролями, безпосередньо під час проведення гри – пояснення її змісту і правил, сутності ігрових ролей, безпосереднє керування грою – спостереження і контроль, зокрема за раціональною побудовою рухової активності та фізичного навантаження молодших школярів, навчання ігровим діям і прийомам, організоване завершення процесу гри, аналіз важливих ігрових моментів, оцінювання результатів і формулювання висновків.

Ключові слова: фізична культура; заняття; методика; рольові рухливі ігри; початкова школа; молодші школярі.

Вступ. Сьогодні, враховуючи постійне підвищення темпів і насиченості життя, все більш важливою ланкою суспільного розвитку стає система освіти загалом і початкової освіти зокрема. Сучасна модель орієнтації початкової освіти на психологію вікового індивідуального розвитку школярів повинна передбачати розвиток творчих здібностей кожної дитини, зміцнення її власної позитивної активності, розкриття неповторних рис її особистості. Такий розвиток неможливий без активного використання у навчанні й вихованні дітей гри, яка є в цьому віці основною сферою спілкування, вирішення питань міжособистісних стосунків, набуття соціального досвіду, розвитку сфери неповторної особистісної активності. Молодий шкільний вік – найбільш сприятливий віковий період для активного включення рольової рухливої гри у процес навчання й виховання, але на практиці такі ігри недостатньо використовуються на уроках та позаурочних заняттях з фізичної культури в початковій школі, що вважаємо методично помилковим. Однією з причин такого становища є необізнаність багатьох учителів фізичної культури із сучасною методикою та особливостями організації рольових рухливих ігор, при тому що якісне їх проведення на заняттях з фізичної культури вимагає не тільки відповідних знань і навичок, а й досвіду та високого рівня педагогічної майстерності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед авторів, котрі останнім часом досліджували проблематику використання рольових рухливих ігор у фізичному вихованні молодших школярів, важливе місце посідають Н. Павлова (дослідження участі дітей у рольових рухливих іграх як засобу спілкування та формування колективних цінностей, 2006) [1]; Г. Безверхня, А. Семенов та інші (методичні розробки проведення рольових рухливих ігор зі школярами різних вікових категорій, 2014) [2]; В. Шутько (вивчення практичних способів використання рольових рухливих ігор на шкільних заняттях з фізичної культури, 2016) [3]; болгарські вчені Д. Ігнатов, Є. Капінова (дослідження процесу інтеграції дитячих знань і дорослої діяльності в рамках засвоєння дітьми рольових рухливих ігор, 2018) [4]; С. Карасевич (вивчення особливостей використання рухливих ігор для розвитку рухових здібностей молодших школярів, дослідження різних аспектів організації та методики проведення таких ігор у початковій школі, 2019) [5].

Мета статті: охарактеризувати рольову рухливу гру як засіб виховання й розвитку особистості молодшого школяра, розробити і представити методично обґрунтований алгоритм побудови процесу організації і проведення рольових рухливих ігор на заняттях з фізичної культури з дітьми молодшого шкільного віку. Застосовані методи дослідження:

аналіз літератури; спостереження за процесом фізичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах; педагогічне моделювання.

Виклад основного матеріалу. Давно відомо, що гра – це провідний вид діяльності дитини, найперша й необхідна умова її всебічного розвитку. Це цілий світ, на одному полюсі якого – життя, на другому – дидактика, педагогічний і психологічний інструментарій, багатий арсенал педагогічних технологій, а поміж ними – країна дитячої творчості. Дитячі рухливі ігри – це емоційно забарвлена рухова діяльність, обмежена певними правилами, – царина активних творчих рухових дій. Ігрова діяльність у таких іграх характеризується більш чи менш складною взаємодією її учасників та певними взаємовідносинами між гравцями. Рольову рухливу гру варто розглядати як один із різновидів дитячих рухливих ігор. У педагогіці часто використовується термін «сюжетно-рольова гра», але з нашої точки зору необхідно відрізнити сюжетну гру від рольової, оскільки сюжет має практично будь-яку рухливу гру, але не в кожній грі діти виконують певні ролі. Специфіка рольової рухливої гри полягає в тому, що діти за допомогою педагога беруть на себе певні ролі й через них відтворюють життя дорослих, життя навколишнього світу в його найбільш різноманітних проявах. Отже, це вид активної діяльності молодших школярів, спрямований на засвоєння і відтворення суспільного досвіду, оволодіння соціальними функціями і ролями, і в цьому полягає першочергове значення рольової рухливої гри як засобу виховання й розвитку особистості молодшого школяра.

У цій статті пропонуємо алгоритм послідовних дій учителя фізичної культури щодо організації і проведення рольових рухливих ігор з дітьми молодшого шкільного віку. Але насамперед, враховуючи найважливіші особливості рольової рухливої гри, вчитель повинен мати на увазі, що її узагальнена структура у фізичному вихованні дитини включає в себе дві найважливіші складові: ролі, які виконують діти, та ігрові дії, в яких ці ролі реалізуються. Якщо ролі є результатом творчої діяльності вчителя, то в конкретних ігрових діях моделюються взаємини, в яких пізніше особистість виступає при виконанні своїх соціальних функцій.

Першим етапом організації та проведення рольових рухливих ігор є їх розробка або вибір з переліку вже розроблених раніше. Вже на цьому етапі необхідно потурбуватися про те, щоб гра, незалежно від змістового наповнення і розроблених правил, відповідала низці вимог, а саме: викликала в дітей інтерес, мала пізнавальне значення, сприяла активізації суспільної діяльності дітей, забезпечувала активність їхнього мислення та прояви творчості, позитивно впливала на розвиток емоційно-вольової та раціонально-фізичної сфер кожної дитини. Школярі у грі повинні керуватися загальноприйнятими нормами моралі, що засновані на гуманізмі та загальнолюдських цінностях; у грі не може бути принижена гідність жодної дитини, незалежно від того перемогла вона чи програла. Рольова рухлива гра, що проводиться з молодшими школярами, не має бути надто дидактичною, не повинна містити надто багато інформації, яку дітям було б важко сприйняти.

Наступний етап – чітка постановка та усвідомлення завдань, які повинні бути вирішені в ході проведення рольової гри. Серед усього комплексу завдань одразу слід виокремити освітні (наприклад, засвоєння техніки певних рухових дій або розвиток

певних фізичних якостей) та виховні (наприклад, виховання внутрішнього відчуття необхідності допомагати товаришеві) завдання.

Важливу роль відіграє розробка змісту, правил і рухових дій, які покликані створити в учнів правильні уявлення про поведінку в реальному житті, закріпити в їхній свідомості уявлення про існуючі в суспільстві відносини між людьми. Зміст і рухові дії слід розробляти, враховуючи, що діти глибоко переживають те, що вони виконують. Звичайно, рухові дії повинні включати різні корисні фізичні вправи. Захоплюючий зміст або сюжет не тільки стимулює позитивні емоції, а й спонукає багаторазово виконувати ті чи інші прийоми.

Далі вчителю необхідно попередньо продумати, яке місце буде посідати та чи інша рольова рухлива гра у структурі конкретного заняття з фізичної культури, враховуючи його форму (урочна, позаурочна, позашкільна). Гра повинна відповідати певній частині заняття (підготовчій, основній, заключній) і правильно поєднуватися з іншими його елементами. Так, для підготовчої частини краще підходять прості нетривалі ігри на розвиток швидкості уваги, реакції; для основної – ігри, що сприяють розвитку фізичних якостей, ігрового мислення, вихованню морально-вольових якостей; для заключної – відносно мало-рухливі ігри, що сприяють зниженню навантажень, активізують увагу й допомагають перейти до інших видів навчальної діяльності.

Наступний етап – попередній аналіз кожної гри, який включає осмислення вчителем процесу гри та ігрових ситуацій, що можуть виникнути. Особливо важливо передбачити можливі негативні явища. Важливість такого аналізу підвищується, коли розробляється чи обирається нова гра, яка до цього в даному класі ще не проводилася.

Далі вчитель повинен обрати навчальні і тренувальні методи, які будуть застосовуватися на занятті при проведенні рольових рухливих ігор. Ідеться про можливе застосування вербального, наочного, фронтального чи групового, практичного, ігрового, змагального та інших методів.

Для вчителя важливо заздалегідь подбати про те, в які способи він буде викликати й підтримувати у молодших школярів ігровий інтерес, враховуючи психологічні особливості даної вікової категорії. До факторів, що сприяють підвищенню ігрового інтересу, за різних обставин можуть належати задоволення від контактів з однолітками, від демонстрації їм своїх ігрових можливостей, азарт, який зростає при очікуванні непередбачуваних ігрових ситуацій, задоволення від досягнення успіху, від перемоги, від перевтілення в ігрову роль. Слід мати на увазі, що привабливість гри завжди полягає в реалізації дитиною нових можливостей.

Наступний етап – визначення складу учасників гри, розподіл дітей на команди та за ігровими ролями. Склад команд повинен бути приблизно однаковим за кількістю учнів та потенційними можливостями кожної з команд. Раціональний обґрунтований розподіл ігрових ролей дозволяє привчати школярів до взаємоповаги під час спільного виконання ігрових дій, сприяє посиленню їхньої мотивації.

Останній етап організації рольової рухливої гри перед її безпосереднім проведенням під час заняття з фізичної культури – підготовка місця проведення та інвентарю. Необхідно завчасно продумати, в якій частині залу чи майданчика будуть розміщатися учні, де буде проводитися безпосередньо гра, нанесені в

разі необхідності розмітки й підготувати доступний і водночас привабливий для дітей інвентар.

Наступні кроки пропонованого алгоритму стосуються безпосередньо проведення гри на занятті. Перший із них – пояснення молодшим школярам змісту і правил гри, сутності ігрових ролей. При цьому рекомендуємо дотримуватися такої загальної схеми: оголошення назви гри і пояснення мети її проведення; формування команд, оголошення їх назв, за необхідності обрання ведучих і пояснення ігрових ролей; пояснення принципу розміщення школярів у залі або на майданчику; детальне роз'яснення рухових дій, особливо нових; розповідь про загальний процес перебігу гри; вказівки щодо послідовності і напрямів переміщення гравців; насамкінець – докладне роз'яснення правил гри.

Найважливіший аспект проведення рольової рухливої гри для вчителя – безпосереднє керування нею, яке узагальнено включає в себе спостереження за кожною дитиною і контроль її дій, навчання ігровим діям і прийомам у різні способи, поточні дії щодо спрощення чи ускладнення змісту, суддівство (за необхідності), а також деякі інші дії. Спостереження означає, що вчитель утримує в полі зору всіх учнів одночасно, стежить за тим, щоб вони правильно виконували рухові дії та окремі прийоми. Спостереження націлене також на те, щоб у грі не були наявні негативні емоції, які слід негайно припиняти. Основним завданням контролю є виключення найменших можливостей ризику, що може загрожувати фізичному і психічному здоров'ю дітей. При проведенні гри вчитель не повинен припускати затримок, оскільки це знижує дитячий інтерес. Важливим завданням вчителя є немовби увійти в дитячий колектив, тобто включитися в ігрову атмосферу, принаймні таке враження повинно складатися в учнів. Не менш важливим є постійне підтримання належної ігрової дисципліни. Також учителеві необхідно спрямовувати гравців на виявлення творчої ініціативи; стежити за мовою, мімікою, жестами дітей.

Вважаємо за необхідне звернути увагу вчителів ще на декілька суттєвих вимог при проведенні рольової рухливої гри. Одна з них полягає в забезпеченні поєднання в єдиному процесі гри раціональної позиції вчителя та емоційної позиції дітей. Остання, як правило, більш активна й витончена, ніж це можна уявити собі на перший погляд. Для її врахування потрібно застосовувати сучасні методи особистісно орієнтованої освіти, а також педагогічні інновації, які повинні включати мотиви, що спонукають до ігрової діяльності, результати, на досягнення яких вона повинна бути спрямована, засоби, за допомогою яких вона здійснюється. Інша важлива вимога – раціональна побудова рухової активності та фізичного навантаження школярів. Рухова активність у молодшому шкільному віці – на дуже високому рівні, проявляється вона переважно в іграх, що вимагають значних енергетичних затрат, але при цьому включають часті перерви та активний відпочинок. Добова норма рухової активності в цьому віці повинна становити 15-20 тис. локомоцій за тривалості рухового компонента 4-5 годин протягом однієї доби. Але при цьому необхідно пам'ятати, що рівень рухової активності є постійною генетично обумовленою величиною. Збільшити навантаження і моторну щільність заняття дозволяє серійно-поточний спосіб організації учнів. Тренуючий ефект занять для дітей у віці 7-9 років забезпечується при частоті серцевих скорочень 140-160 ударів на хвилину. Ще одна сут-

тєва вимога – необхідність забезпечення активізації емоційно-ціннісного ставлення молодших школярів до себе й до оточуючих. Мова йде про те, щоб кожна дитина прагнула порівнювати свої дії та почуття з діями та почуттями інших дітей, щоб ігрова активність кожної дитини була об'єктом оцінювання з боку інших школярів, що стимулюватиме самооцінювання та нові моральні переживання.

Після організованого завершення процесу гри вчитель виконує останній крок алгоритму, який полягає в аналізі важливих ігрових моментів разом зі школярами, підведенні підсумків, оцінюванні кінцевих результатів, формулюванні для себе відповідних висновків і – за необхідності – розробки пропозицій щодо покращення організації подібних ігор на майбутніх заняттях. Результат, звичайно, в даному контексті не означає констатацію перемоги однієї з команд – це результат прискіпливого аналізу рухових дій і поведінки кожного учня й усього класу (групи). У процесі аналізу вчитель відзначає найкращі моменти гри, активність деяких (або всіх) учнів, правильні та раціональні дії під час гри, ступінь та особливості взаємодії між дітьми в ході гри, вміння застосовувати у грі набуті раніше рухові навички тощо. Необхідно вказати на загальні недоліки, допущені помилки, не-правильні дії, порушення правил чи ігрової дисципліни. Індивідуальне оцінювання учнів може здійснюватися за різними параметрами, наприклад, умінням виконувати ті чи інші рухові дії й застосовувати у грі рухові навички, правильністю виконання ігрових ролей, знанням правил і вмінням їх дотримуватися, вмінням діяти узгоджено з партнерами по команді.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті доведено, що рольова рухлива гра на заняттях з фізичної культури є важливим засобом виховання й розвитку особистості молодших школярів, оскільки така гра для дитини – це складова моделювання її майбутнього соціального життя та емоційно забарвлений світ дитячої творчості. Але для забезпечення вирішення всіх завдань, що перед нею ставляться, вчителю необхідно дотримуватися послідовного алгоритму її організації та проведення, який включає такі кроки: розробку гри або її вибір з переліку вже розроблених; чітку постановку та усвідомлення завдань, що повинні бути вирішені в ході її проведення; розробку змісту, правил і рухових дій; визначення місця гри у структурі конкретного заняття з фізичної культури; попередній аналіз майбутньої гри; вибір навчальних і тренувальних методів, що будуть застосовуватися на занятті при її проведенні; визначення способів підтримання в учнях ігрового інтересу; складу учасників гри, розподіл дітей на команди та за ігровими ролями; підготовку місця проведення та інвентарю; безпосередньо під час проведення гри на занятті – пояснення змісту і правил гри, сутності ігрових ролей; безпосереднє керування грою – спостереження за кожною дитиною і контроль її дій, навчання ігровим діям і прийомам у різні способи, поточні дії щодо спрощення чи ускладнення змісту гри, контроль за раціональною побудовою рухової активності та фізичного навантаження молодших школярів тощо; організоване завершення процесу гри, спільний з учнями аналіз важливих ігрових моментів, оцінювання кінцевих результатів, формулювання відповідних висновків.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробкою нових методик застосування диференційованого підходу у процесі фізичного виховання дітей молодшого шкільного віку.

Список використаної літератури

1. Павлова Н. В. Рольові спортивні ігри як засіб сформованості колективу молодших школярів. *Молода спортивна наука України*. 2006. Т.1. Вип.10. С. 40-44.
2. Рухливі ігри з методикою викладання: навч. посібник [Укл. Безверхня Г. В., Семенов А. А., Килимистий М. М., Маслюк Р. В.]. Умань: ВПЦ «Візаві», 2014. 104 с.
3. Шутько В. В. *Методика застосування рухливих ігор: метод. рекомендації*. Кривий Ріг: Криворізький держ. пед. університет, 2016. 145 с.
4. Игнатов Д. М., Капинова Е. С. Сюжетно-ролевая игра по физическому воспитанию как средство интегрирования знаний в начальной школе. *Перспективы науки и образования*. 2018. № 2 (32). С. 160-163.
5. Карасевич С. А., Карасевич М. П. *Рухливі ігри та ігрові вправи: навч. посібник*. Умань: Видавець «Сочінський М. М.», 2019. 146 с.

References

1. Pavlova, N. V. (2006). Rolovi sportyvni ihry yak zasib sformovanosti kolektyvu molodshykh shkoliariv. [Roles sporting games as the mean of forming of collective of junior schoolboys]. *Young Sports Science of Ukraine*, 10 (1), 40–44. [in Ukrainian].
2. Bezverkhnia, H. V., Semenov, A. A., Kylymystyi, M. M., & Masliuk, R. V. (2014). *Rukhlyvi ihry z metodykoiu vykladannia* [Mobile games with teaching methods]. Vizavi. [in Ukrainian].
3. Shutko, V. V. (2016). *Metodyka zastosuvannia rukhlyvykh ihor* [Method of application of mobile games]. Kryvorizkyi derzh. ped. universytet. [in Ukrainian].
4. Ignatov, D. M., & Kapinova, E. S. (2018). Syuzhetno-rolievaya igra po fizicheskomu vospitaniyu kak sredstvo integrirovaniya znanij v nachal'noj shkole. [The role-playing game in physical education as a means of integrating knowledge into elementary school]. *Perspectives of Science & Education*, 2 (32), 160–163 [in Russian].
5. Karasievych, S. A., & Karasievych, M. P. (2019). *Rukhlyvi ihry ta ihrovi vpravy* [Mobile Games and Play Exercises]. Vydavets «Sochinskyi M. M.». [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 13.04.2021 р.

Стаття прийнята до друку 18.04.2021 р.

Bondarchuk Natalia

Ph.D in Physical Education and Sports, Associate Professor
Department of Physical Education
State University «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine

Chernov Viktor

Ph.D in Biological Sciences, Associate Professor
Department of Physical Education
State University «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine

Tymochko Oleksandr

Senior Lecturer
Department of Physical Education
State University «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine

METHODICAL ASPECTS OF ORGANIZING AND CONDUCTING ROLE MOBILE GAMES IN PHYSICAL CULTURE CLASSES OF PRIMARY SCHOOL

Abstract. The purpose of the article is to develop a methodologically reasonable algorithm for constructing the process of organizing and conducting role mobile games in physical education classes in primary school. The following methods were used: literature analysis, observation, pedagogical modeling. The elaborated step-by-step algorithm of the teacher's actions in organizing and conducting a role-playing game includes a number of detailed steps. The first part of them concerns the preliminary preparing and organizing of a game, and the second concerns the direct implementation during physical education classes. The preliminary organization stage provides for such actions: this is the development of the game or its choice from a list of previously developed games, taking into account the full range of requirements for such games; clear statement and awareness of the tasks that must be solved during the role mobile game; development of content, rules of the game and motor actions – considering that the content should include useful physical exercises, and the fascinating plot should stimulate positive emotions; determining the place of the game in the structure of physical education class; preliminary analysis of the game; choice of teaching and training methods; determining the list of game participants, distribution of children into teams and game roles; preparation of the venue and inventory. The direct conduct of the game provides for such teacher's actions: explanation to schoolchildren of the content and rules of the game, the essence of the game roles; direct control of the game – surveillance and control of children, learning play actions and techniques, maintaining game discipline, rational construction of children's motor activity; organized completion of the game process, analysis of important game moments, evaluation of results, and formulation of conclusions.

Key words: physical culture; classes; method; role mobile games; primary school; younger schoolchildren.